

VYUŽITÍ PŘÍMÝCH PLATEB V ZEMĚDĚLSTVÍ ČESKÉ REPUBLIKY

UTILIZATION OF DIRECT PAYMENTS FOR AGRICULTURE IN THE CZECH REPUBLIC

Hana Svobodová

Abstract

The entrance of the Czech Republic into European Union and the commitment of the Common Agricultural Policy led to unprecedented changes in agricultural sector. One of the changes was increase of financial sources into agriculture. The most important subsidies are the direct payments that are complex tool of regulation of agricultural market. This paper gives a short view on financial flows of direct payments into agriculture in the Czech regions.

1 Úvod

Vstup České republiky do Evropské unie znamenal pro podniky působící v oblasti zemědělství významnou změnu ekonomického prostředí, včetně hlavních nástrojů a mechanismů sloužících k stabilizaci odvětví. Cílem Společné zemědělské politiky EU je především konkurenceschopnější a na spotřebitele více orientované zemědělství. Avšak současná podoba reformované společné zemědělské politiky stále více upouští od podpor poskytovaných na produkci a na výrobek a větší důraz klade na ochranu životního prostředí, na tvorbu a údržbu krajiny, bezpečnost potravin a welfare zvířat.

Ke komplexním nástrojům regulace zemědělského trhu patří zejména přímé platby, intervenční opatření (nákup, prodej, podpora soukromého skladování), kvótní systémy, vývozní a dovozní licence, vývozní subvence a strukturální prostředky.

1.1 Metody zpracování

Ke zpracování přehledu přímých plateb byl použit „Seznam příjemců dotací“, jež je veřejně dostupný na internetových stránkách Státního zemědělského intervenčního fondu (SZIF). SZIF je akreditovanou platební agenturou – zprostředkovatelem finanční podpory z Evropské unie a národních zdrojů.

Jednotlivé údaje byly rozděleny do dvou hlavních kategorií – dotace pro podniky právnických osob (PPO) a samostatně hospodařící rolníky, dále pak byly seřazeny dle oblastí, krajů a stát a za tyto jednotky nasčítány počty příjemců dotací, dotace ČR a EU a celková výše dotace, a to za roky 2004 až 2007 (u roku 2008 nebyla v době zpracování data ještě kompletní). Z důvodu velkého rozsahu těchto dat, byly pro účely tohoto příspěvku hodnoceny a zpracovány graficky pouze přímé platby za PPO v letech 2004-07, jelikož přímé platby vyplácené zjednodušeným systémem, tj. na hektar obhospodařované plochy jsou pilířem poskytovaných finančních podpor v ČR.

1.2 Přehled literatury

Hodnocení dopadů Společné zemědělské politiky na zemědělství a rozvoj venkova v ČR je od našeho vstupu do EU velmi aktuálním tématem, což je patrné z množství odborných článků, jež za poslední 4 roky byly publikovány. Na dřívější hodnocení zahraničních autorů ve státech EU-15, např. M. Banse, W. Munch, S. Tangermann (2000) navazují později i čeští a slovenští autoři: A. Věžník, H. Svobodová, J. Zvara (2007) nebo T. Doucha, I. Foltýn (2008).

Jelikož dotace výrazně ovlivňují ekonomickou situaci zemědělských podniků, zabývá se řada příspěvků i vlivem dotací na zemědělství a rozvoj venkova, např. M. Štolbová (2008), Ľ. Szabo, M. Grznár (2008).

V duchu SZP EU však vystupuje stále více do popředí snaha o posouzení jednotlivých předpokladů revitalizace zemědělství a posílení jeho mimoprodukčních funkcí, obohacené o možnosti rozvoje venkova P. Spišiak (2002), M. Woods (2005) a další.

2 Koncepce agrární politiky ČR na období let 2004 – 2013

V souladu s celosvětovými a evropskými trendy a s naléhavostí domácích problémů koncepce reaguje na potřebu odstartování zásadní přeorientace zemědělské politiky ČR. Jde o podstatné posílení environmentálních, sociálních a ekonomických principů trvale udržitelného českého zemědělství, při zohlednění jeho specifických podmínek a problémů jako důsledků dlouhodobě uplatňované zemědělské politiky více zaměřené na podporu velkovýrobního industriálního zemědělství a jeho sociální stability. Konkurenceschopnost českého zemědělství při pokračující globalizaci je koncepčně stimulována do produkce, která zohledňuje stále sílící požadavky spotřebitelů na bezpečnost potravin a na environmentální a k pohodě zvířat přihlížející způsoby výroby. Koncepce zároveň vytváří předpoklady, aby se zemědělství stalo integrální součástí a páteří rozvoje venkovských oblastí a zlepšování kvality života venkovské populace, včetně podmínek pro diverzifikaci činností zemědělských podniků podle místních podmínek.

Koncepce agrární politiky ČR pro období po vstupu do EU reaguje na klíčové současné i budoucí problémy a výzvy spojené se zemědělstvím na celosvětové, evropské i domácí úrovni. Musí být kompatibilní s principy a opatřeními Společné zemědělské politiky EU a s dalšími opatřeními EU ve vztahu k zemědělství, bezpečnosti potravin, životnímu prostředí a rozvoji venkova.

V rámci SZP a dalších společných opatření EU má ČR prostor pro formování vlastní zemědělské politiky a to zejména v těchto oblastech:

- specifické podmínky poskytování přímých plateb (národní řešení zjednodušeného systému poskytování přímých plateb včetně navýšení z národních zdrojů v období 2004 – 2013; podmínky poskytování těchto plateb - „cross-compliance“)
- orientace a struktura podpor dříve využívaných programů Horizontálního plánu rozvoje venkova, Operačního programu zemědělství a nyní Programu rozvoje venkova
- orientace a struktura národních podpor (state aid), včetně dalších strukturálních podpor k ochraně krajiny, životního prostředí, kulturního dědictví a investičního rozvoje venkova (ze zdrojů MŽP, MMR, ad.).

3 Přímé platby a platby vztažené na plochu

Významnou složkou podpor do českého zemědělství jsou od roku 2004, tj. po vstupu ČR do EU, přímé platby poskytované na hektar obhospodařované zemědělské půdy či na stav chovaných zvířat. Do oblasti přímých plateb patří tři základní typy podpor (Fajmon a kol., 2005):

- základní jednotná platba na plochu (SAPS)
- doplňková platba k platbě na plochu (Top-Up)
- podpora méně příznivých oblastí a oblastí s ekologickými omezeními (LFA)

Pro účely tohoto příspěvku byly k přímým platbám zahrnuty i platby na agroenvironmentální opatření (AEO), která jsou obdobně vyplácena na hektar obhospodařované zemědělské půdy. Všechny platby jsou analyzovány kontinuálně za celé období, třebaže byly v minulosti vypláceny z jiných programů než nyní.

3.1 Jednotná platba na plochu

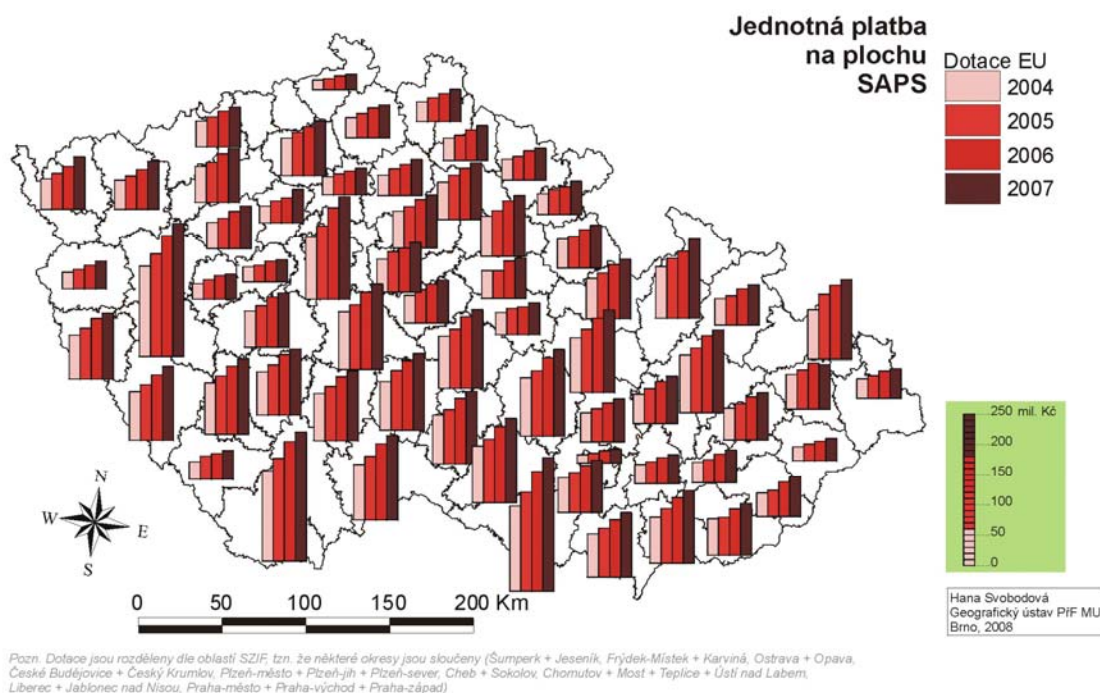
Česká republika uplatňuje od roku 2004 zjednodušený systém přímých plateb – tzv. jednotnou platbu na plochu (SAPS). Tuto platbu dostávají všechny zemědělské subjekty, které si o ni zažádají a obhospodařují zemědělskou půdu, která je na žadatele vedena v Evidenci využití zemědělské půdy podle uživatelských vztahů (LPIS) a jejíž výměra je 1 ha a více. Žádost o poskytnutí podpory v rámci jednotné platby na plochu je možno podat na různé zemědělské kultury (orná půda, travní porost, vinice, chmelnice, ovocný sad, školka, zelenářská zahrada a jiná kultura), přičemž na druhu zemědělské kultury nezávisí výše podpory (Příručka pro žadatele 2008 (SAPS, Top-Up, LFA) [www]).

Úroveň jednotné platby na plochu byla v roce 2004 na úrovni 25 % podpor zemí EU 15, v roce 2005 dosáhla úrovně 30 % podpor zemí EU 15. U přímých plateb byla vyjednána možnost jejich navýšení z národních zdrojů (Top-Up) pro většinu komodit na úroveň 55 % (2004) a pro rok 2005 na úroveň 60 % podpor stávajících zemí EU. V případě deseti nových členských států, které vstoupily do EU v květnu 2004, byla výše plateb v roce 2007 na 50 % přímých plateb poskytovaných v rámci EU z evropského rozpočtu a ke každému dalšímu započatému roku se zvyšuje o 10 %, přičemž 100 % přímých plateb poskytovaných v rámci EU z evropského rozpočtu bude dosaženo v roce 2013. Dorovnat z vlastních zdrojů může ČR v tomto období o 20 procentních bodů nad sumu stanovenou.

Sazba na 1 ha se dle vyjednaných podmínek každoročně zvedá (viz Tab. 1). Zatímco v roce 2005 byl oproti původnímu roku 2004 nárůst plateb o 13,4 %, v roce 2006 byl zaznamenán meziroční růst o 19,3 %, avšak v roce 2007 již jen 10,9 % a navýšení celkové podpory tudíž nebylo tak výrazné.

Tab. 1 Platby SAPS v Kč na 1 ha v období 2004 – 2007 v ČR (dle SZIF, on-line na www.szif.cz)

Rok	2004	2005	2006	2007
Platba na 1 ha v Kč	1830,40	2110,70	2517,80	2791,50
Meziroční nárůst v %	100,0	113,4	119,3	110,9

Obr. 1 Jednotná platba na plochu SAPS dle oblastí ČR v letech 2004 – 2007

Jednotná platba na plochu je nejvíce využívanou platbou v rámci sledovaných přímých plateb a poskytuje základní přehled o agrorurální struktuře studovaného území (Obr. 1). Počet žadatelů o SAPS byl mezi přímými platbami zdaleka největší – v roce 2004 bylo evidováno celkem 2218 žadatelů (pouze podniků právnických osob, samostatně hospodařící rolníci zde nejsou zahrnuti), v roce 2007 to již bylo 2507 žadatelů. Finanční podpora v souladu se zvyšujícími se sazbami na 1 ha a zvyšujícím se počtem žadatelů vzrostla významněji. Z původních necelých 4 mld. v roce 2004 na téměř 6 mld. Kč v roce 2007 (nárůst o 49,7 %).

ásadní zlom v pro české zemědělece přijde v roce 2009, kdy se bude přecházet na zavedení jednotné platby na farmu (SPS) a plné zavedení cross-compliance (tzv. křížové shody), kterou v současnosti praktikuje 17 zemí EU (EU – 15 a státy Slovinsko a Malta). Jednotná platba na farmu se bude od stávajícího SAPS lišit v tom, že platby poskytnuté farmě za určité referenční období budou pro další léta fixovány. Dotace tedy už nebudou tak jednoduché (dnes se vypočítávají vynásobením každého způsobilého hektaru částkou v korunách), ale budou vázány na farmu. Bude se muset stanovit referenční období, základní úroveň a nastartovat flexibilní mechanismus změn (Fajmon a kol., 2005).

3.2 Národní doplňková platba Top-Up

V souladu s přístupovou smlouvou EU má ČR možnost dorovnávat přímé platby formou národních doplňkových plateb z vlastních zdrojů, což činí od roku 2005 formou plateb Top-Up. S ohledem na potřebu cílené podpory byly pro národní doplňkové platby vybírány komodity, které jsou systémem SAPS nejvíce znevýhodněny. Pro tyto komodity jsou národní doplňkové platby vypočteny v minimální možné výši dané přístupovou smlouvou EU (Zelená zpráva, 2005). Žadatel plateb Top-Up je shodný s žadatelem o platbu SAPS. Pokud není žadateli přiznána platba SAPS, nemá nárok ani na platbu Top-Up.

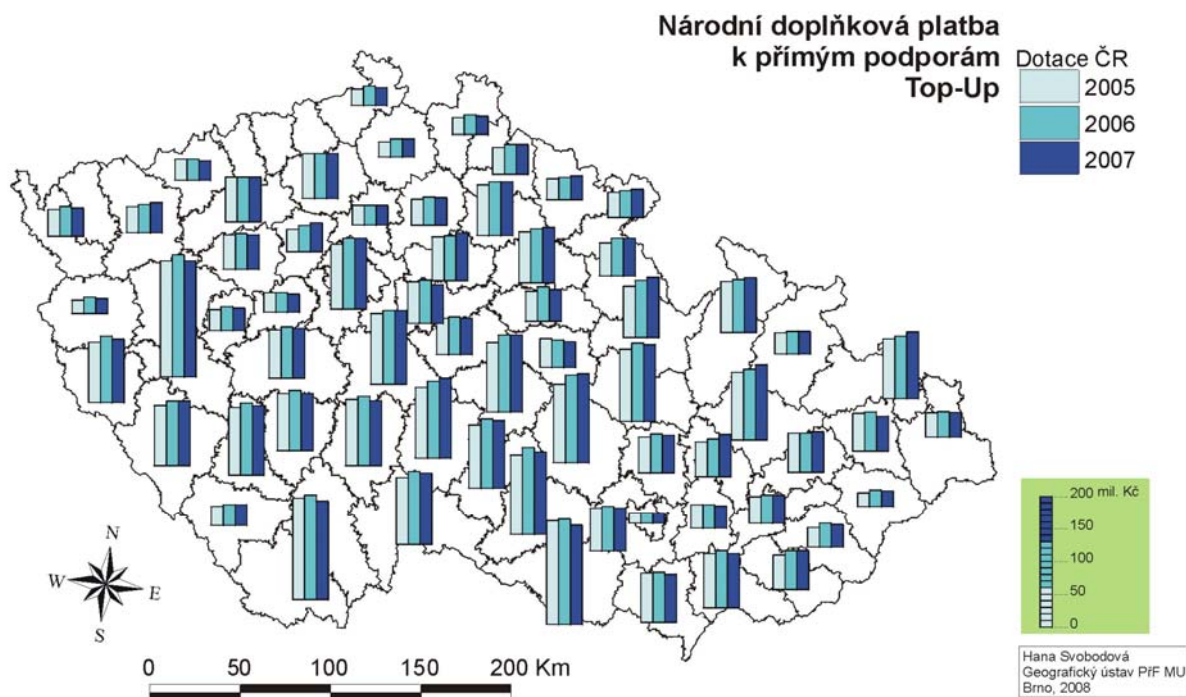
V letech 2005 – 2007 byly v rámci plateb Top-Up vymezeny platby uvedené v Tab. 2., v roce 2008 pak přibývá platba na chov ovcí a koz a platba na chov krav bez tržní produkce mléka.

Tab. 2 Platby Top-Up v období 2005 – 2007 v ČR (dle SZIF, on-line na www.szif.cz)

Rok	2005	2006	2007
Len na vlákno (Kč/ha)	5029,3	4321,1	3843,4
Chmel (Kč/ha)	6387,5	6302,8	6430
Plodiny na orné půdě (Kč/ha)	2314,9	2240,4	1755,1
Přežvýkavci (Kč/VDJ)	2006,6	2581,6	2548,9
Brambory pro výrobu škrobu (decoupling)	---	---	810,5
Brambory pro výrobu škrobu (coupling)	---	---	1825,9

Národní doplňková platba Top-Up je co do počtu žadatelů využívána jen o něco málo méně než platba SAPS. Počet žadatelů o Top-Up se podobně jako u platby SAPS od počátku svého fungování postupně zvyšuje – v roce 2005 bylo úspěšných 1990 PPO, v roce 2006 již 2036 PPO a v roce 2007 celkem 2154 žadatelů. Finanční podpora mezi roky 2005-06 vzrostla z 4,2 mld. na 4,5 mld. Kč, v roce 2007 však byla celková výše podpory oproti roku 2006

nižší, a to 4,4 mld. Kč. Snižovaní národní doplňkové platby odpovídá navyšování platby SAPS z evropských zdrojů.

Pozn. Dotace jsou rozděleny dle oblastí SZIF, tzn. že některé okresy jsou sloučeny (Šumperk + Jeseník, Frýdek-Místek + Karviná, Ostrava + Opava, České Budějovice + Český Krumlov, Plzeň-město + Plzeň-jih + Plzeň-sever, Cheb + Sokolov, Chomutov + Most + Teplice + Ústí nad Labem, Liberec + Jablonec nad Nisou, Praha-město + Praha-východ + Praha-západ)

Obr. 2 Národní doplňková platba Top-Up dle oblastí ČR v letech 2005 – 2007

3.3 Méně příznivé oblasti

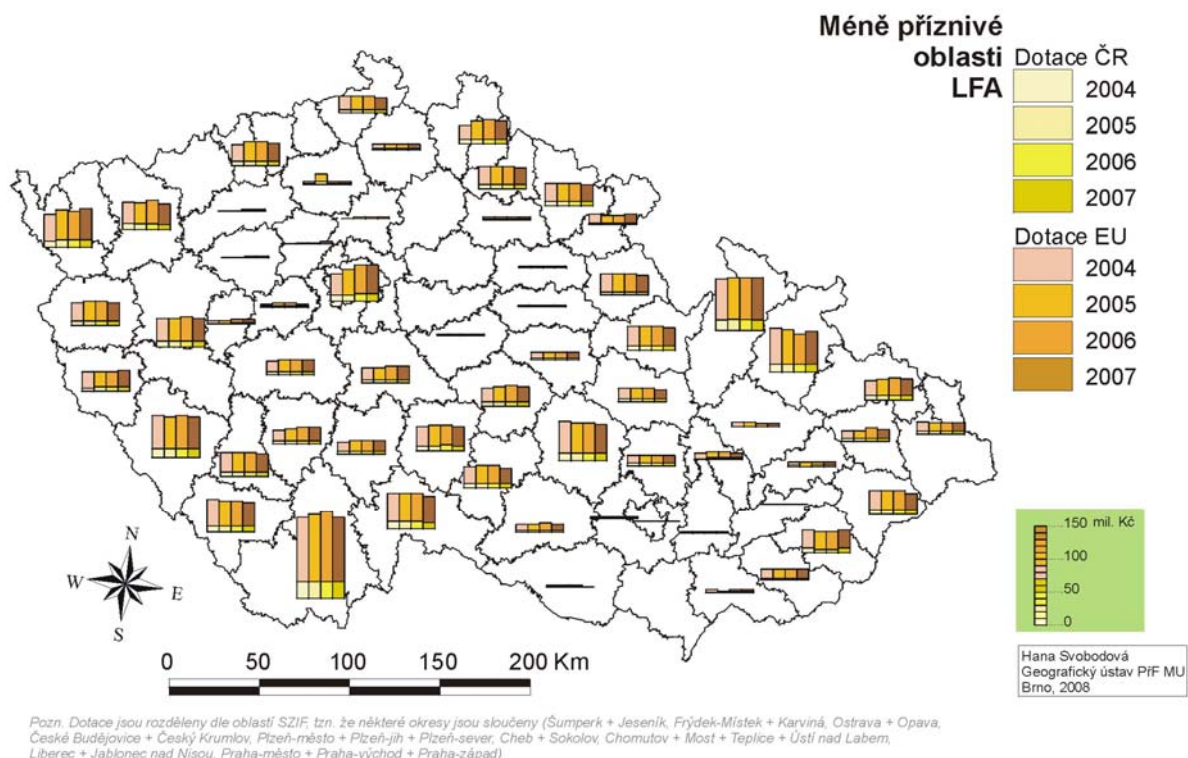
Smyslem plateb LFA (less favoured areas = méně příznivé oblasti) je finanční vyrovnání méně výhodných podmínek k hospodaření v příslušných územích, neboť jde v zásadě o podhorské a horské oblasti, kde není možné objektivně dosáhnout srovnatelných výnosů s produkčními lokalitami. Podpory LFA jsou poskytovány na travní porosty a sazba dotace je odstupňována zařazením oblasti do 6 různých pásem. Nařízením vlády č. 75/2007 Sb., České republiky byly v souladu s EU vymezeny méně příznivé oblasti pro zemědělství, které byly rozčleněny do šesti základních skupin:

- Horské oblasti HA
- Horské oblasti HB
- Ostatní méně příznivé oblasti typu OA
- Ostatní méně příznivé oblasti typu OB
- Oblasti se specifickými omezeními S
- Oblasti se specifickými omezeními SX

Do LFA je v České republice v současnosti zařazeno přibližně 1,75 miliónů hektarů zemědělské půdy, což je 49,8 % z celkového zemědělského půdního fondu (Program rozvoje venkova, 2006). V období let 2004 – 2006 byly platby LFA poskytovány v rámci HRDP a financovány z Evropského záručního zemědělského fondu, od roku 2007 jsou tyto platby prováděny v rámci Programu rozvoje venkova a financovány z Evropského fondu pro rozvoj zemědělství a venkova.

Dotace vyplacené na LFA pro PPO činí od roku 2004 každoročně cca 1,5 mld. Kč, počet žadatelů se byl nejvyšší v roce 2008, kdy PPO podaly celkem 1175 žádostí o příspěvek na

hospodaření v méně příznivých oblastech. Tato dotace je hrazena z 20 % z národních a 80 % z evropských zdrojů (Obr. 3).

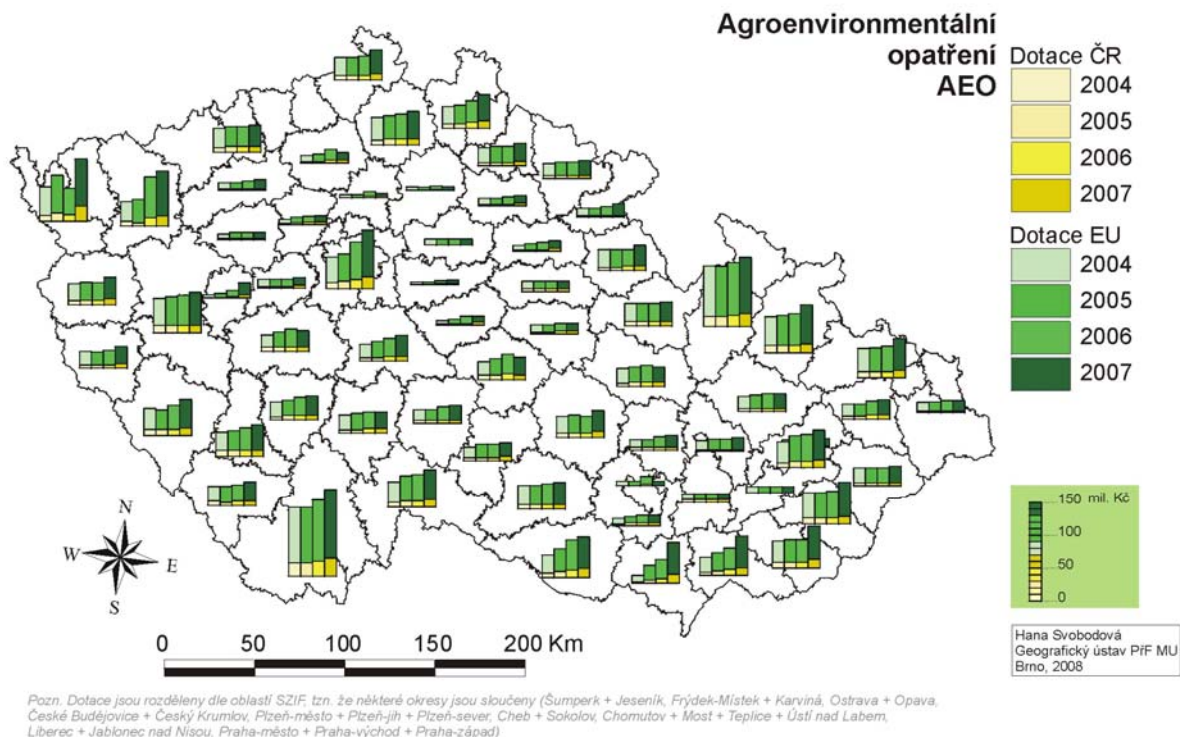
Obr. 3 Platba LFA dle oblastí ČR v letech 2004 – 2007

3.4 Agroenvironmentální opatření

Agroenvironmentální opatření (AEO) mají za úkol podpořit způsoby využití zemědělské půdy, které jsou v souladu s ochranou a zlepšením životního prostředí, krajiny a jejich vlastností. Dále podporují zachování obhospodařovaných území vysoké přírodní hodnoty, přírodních zdrojů, biologické rozmanitosti a údržbu krajiny.

V rámci HRDP, který platil v období 2004 – 2006, se jednalo o opatření s největším objemem finančních prostředků poskytovaných do zemědělství z tohoto programu. Z podopatření byl největší zájem o realizaci podopatření Ošetřování travních porostů, které bylo v roce 2005 uplatněno na 61 % celé plochy realizovaných AEO. Pro období 2007 – 2013 spadá AEO pod PRV.

Počet žadatelů o dotace na AEO z řad PPO od roku 2004 kontinuálně narůstá. V roce 2004 žádalo o dotaci 1409 PPO, v roce 2005 již 1519 žadatelů, v roce 2006 žádalo 1643 PPO a v roce 2007 již 2348, přičemž jednotlivá opatření zde nejsou rozlišena a jeden PPO může v jednom roce žádat o více druhů podpor na AEO. Celková výše dotací s nárůstem počtu žadatelů narůstá – v roce 2004 bylo vyplaceno na AEO necelých 1,7 mld. Kč, v roce 2007 to bylo již 2,3 mld. Kč. Příspěvek EU činí podobně jako u LFA 80 %.

Obr. 4 Platba AEO dle oblastí ČR v letech 2004 – 2007

4 Závěr

Výše pospané přímé platby (SAPS, Top-Up, LFA a AEO) jsou hlavním zdrojem příjmů zemědělských subjektů a lze je označit za jistý zdroj financí (alespoň do roku 2013), neboť jsou získávány každoročně a nepodléhají výkyvům trhu, nízké ceně a dalším problémům, s nimiž se zemědělci střetávají při uplatňování své produkce na trhu.

Tab. 5 Výše dotací v mld. Kč pro PPO vyplacených na platby SAPS, Top-Up, LFA a AEO v ČR v období 2004 – 2007 (vlastní výpočty dle údajů SZIF)

Rok	2004		2005		2006		2007	
	Počet žadatelů	Dotace celkem	Počet žadatelů	Dotace celkem	Počet žadatelů	Dotace celkem	Počet žadatelů	Dotace celkem
SAPS	2 118	3,80	2 299	4,36	2 375	5,19	2 507	5,70
Top-Up	---	---	1 990	4,19	2 036	4,47	2 154	4,40
LFA	1 000	1,45	1 053	1,50	1 087	1,51	1 175	1,48
AEO	1 409	1,68	1 519	1,75	1 643	2,02	2 348	2,34

Přímé platby mají na rozvoj zemědělství venkova široký dopad – nejprokazatelnějším a již několikrát zmíněným pozitivním efektem strukturální politiky EU je postupný nárůst finančních prostředků pro subjekty působící v agrárním sektoru, zvláště markantní je pak neustále se zvyšující se podíl žadatelů o přímou platbu na plochu SAPS. Jako negativní a značně zatěžující spatřuje většina zemědělců narůstající administrativu při podávání žádostí o dotace. Se změnami ve využívání krajiny a důrazem kladeným na postupnou extenzifikaci

zemědělské výroby také úzce souvisí nárůst podpory mimoprodukčních funkcí zemědělství prostřednictvím LFA plateb a plateb AEO.

Jelikož finanční prostředky, které do rozvoje venkova a zemědělství prostřednictvím různých toků proudí, bezprostředně ovlivňují životaschopnost zemědělských subjektů nejen na území ČR, je důležité analyzovat vývoj využívání jednotlivých plateb, nastolené trendy a odhalení „mezer“ v jejich využití.

Príspevek byl vypracovaný v rámci projektu QH 82249 SYNERGIE, který řeší společnost pro regionální ekonomické poradenství GaREP, spol. s r. o., Brno, kde je autorka zaměstnaná

Literatura

- Banse, M., Munch, W., Tangermann, S. 2000. *The implication of European Union accession for Central and Eastern European agricultural markets, trade, government budgets and the macroeconomy*. In: Hartell J. G., Swinnen J. F. M. (eds) *Agriculture and East-West European integration*. Ashgate: Aldershot. p. 1- 32.
- Doucha, T., Foltýn I. 2008. *Czech agriculture after the accession to the European Union – impacts on the development of its multifunctionality*. In: *Agric. Econ. – Czech*, 54. Praha: ÚZEI. s. 150-157. ISSN 0139-570X.
- Fajmon, H. a kol. 2005. *Čeští zemědělci a Společná zemědělská politika EU*. Informační příručka europoslance Hynka Fajmona. Praha: EPP-ED. 127 p.
- Spišiak, P. 2006. *Formovanie nových agrostruktur v Dolnonitrianskom regione*. In: *Česká geografie v Evropském prostoru. Sborník XXI. sjezdu ČGS. České Budějovice: JČU*. ISBN 978-80-7040-986-2.
- Szabo, L., Grznár, M. 2008. *Prosperity factors of agricultural companies in the SR in the LFA after the EU integration*. In: *Agric. Econ. – Czech*, 54. Praha: ÚZEI. s. 461-466. ISSN 0139-570X.
- Štolbová, M. 2008. *Eligibility criteria for less-favoured areas payments in the EU countries and the position of the Czech Republic*. In: *Agric. Econ. – Czech*, 54. Praha: ÚZEI. s. 166-175. ISSN 0139-570X.
- Věžník, A., Svobodová, H., Zvara, J. 2008. *Possible impacts of the common agricultural policy reform on development of agriculture in the Jihlava district*. In: *Geography in Czechia and Slovakia: Theory and Practice at the Onset of 21st Century*. Brno: Masaryk University. p. 201-206. ISBN 978-80-210-4600-9.
- Woods, M. 2005. *Rural Geography. Processes, Responses and Experiences in Rural Restructuring*. London: SAGE Publications. 330 p. ISBN 07619 4760 4.
- Nariadení vlády č. 75/2007 Sb. o podmínkách poskytování plateb za přírodní znevýhodnění v horských oblastech, oblastech s jinými znevýhodněními a v oblastech Natura 2000 na zemědělské půdě.*
- Program rozvoje venkova ČR na období 2007 – 2013*. Praha: Mze ČR, 2006. Dostupné online na http://www.mze.cz/UserFiles/File/EAFRD/PRV_oficiln_schvlen.pdf (cit. 2008-12-29)
- Příručka pro žadatele 2008 (SAPS, TOP-UP, LFA)*. Praha: SZIF, 2007. s. 117. Dostupné online na http://www.szif.cz/irj/go/km/docs/apa_anon/cs/dokumenty_ke_stazeni/saps/03/1207727195562.pdf (cit. 2008-12-29)
- Seznam příjemců dotací*. Internetová aplikace SZIF dostupná on-line na www.szif.cz (cit. 2008-10-10)
- Zpráva o stavu zemědělství ČR za rok 2005 – „Zelená zpráva“ (podpora agrárního sektoru)*. Praha: Mze ČR, 2006. Dostupné online na <http://www.mze.cz/UserFiles/File/kOTTOVA/Zelena%20zprava%2005/ZP%202005-1.pdf> (cit. 2008-12-29)

Adresa: Mgr. Hana Svobodová, Geografický ústav, Přírodovědecká fakulta, Masarykova univerzita, Kotlářská 2, 611 37 Brno, Česká republika, e-mail: 67632@mail.muni.cz

Recenzent: doc. RNDr. Antonín Věžník, CSc., Geografický ústav, Přírodovědecká fakulta, Masarykova univerzita, Kotlářská 2, 611 37 Brno, Česká republika, e-mail: veznik@sci.muni.cz